

СТРАТЕГИЈСКИ МЕНАџМЕНТ БЕЗБЕДНОСТИ У УСЛОВИМА ФИНАНСИЈСКЕ КРИЗЕ

САЖЕТАК: Економска или финансијска криза која је захватила цео свет с краја прве декаде 21. века погодила је све државе света. Посебан аспект тог утицаја јесте промишљање безбедности у условима смањених финансија. Излази, кад су најмоћнији у питању, траже се у подели одговорности и терета, са једне и удруживању и дељењу издатака, са друге стране. Овај рад се бави истраживањем издатака за одбрану у земљама НАТО и окружења, са једне и процесима који их прате, као што су паметна одбрана (Smart Defence-NATO) или удруживање и дељење (Pooling&Sharing-EU), са друге стране.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: безбедност, буџет одбране, паметна одбрана, удруживање и дељење.

1. Увод

Промишљање безбедности земаља света, након престанка „хладног рата“ у последњој деценији прошлог века, померило се са чисто војног угрожавања ка ширем спектру изазова, ризика и претњи. Деценијама замишљан и пројектован оружани сукоб великих сила и њихових савезника, распршио се у мноштво „неидентификованих“ противника. Оружани сукоби се, у преко 90 одсто случајева, догађају унутар држава (грађански ратови), са директним или индиректним уплитањем страног фактора. Са друге стране, све је већи утицај невојних фактора на безбедност, као што су енергетски извори, финансијска криза, загревање атмосфере, организовани криминал, илегална трговина људима, оружјем и наркотицима и други.

Чињеница је да на светске процесе, глобално посматрано, највећи утицај имају најмоћније земље света. Када је у питању безбедност Западног Балкана, са геостратегијског и геополитичког аспекта посматрано, највећи утицај имају НАТО и ЕУ. Неколико је кључних одредница приступа безбедности НАТО и ЕУ у последње време, међу којима се издвајају: (1) Самит НАТО у Лисабону, новембра 2010. године и усвајање стратегијског концепта „Активно ангажовање, модерна одбрана“; (2) Заједничка безбедносна и одбрамбена политика ЕУ и (3) Самит НАТО у Чикагу, маја ове године.

Светска економска (финансијска) криза с краја прве деценије овог века захватила је све земље света, до те мере да је, по неким теоретичарима, на снази стварање новог финансијског (светског) поретка. Та криза се одразила на све сфере људске делатности, а посебно на промишљање безбедности. На овакву констатацију наводе и догађања позната као „афричко пролеће“, латентне опасности због ситуације у Авганистану, Сирији, Ирану и неким другим деловима света.

Овај текст је део истраживања неких аспеката безбедности држава и њиховог утицаја на стратегијски менаџмент, односно нове безбедносне иницијативе. Истраживање

је део научног пројекта „Рентабилни избор нових технологија и концепција одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21. веку“ (III 47029).

2. Кључна питања безбедности

Безбедност држава се све више поима са мултикритеријумског аспекта, а све мање са чисто војног. У тумачењу нових изазова, ризика и претњи безбедности предњаче светски моћници (САД, Русија, Кина...), или коалиције (НАТО, ЕУ), док се већи део остатка света, углавном, укплапа у њихове ставове и стратегије. На безбедност Западног Балкана, са геостратешког и геополитичког аспекта посматрано, највећи утицај имају НАТО и ЕУ.

Безбедност Западног Балкана детерминисана је и војним и невојним ризицима и претњама. Иако се агресија на неку од земаља региона сматра мало вероватном, као војни ризици појављују се деловање наоружаних паравојних група и вишкови наоружања, убојних средстава и муниције, који могу доспети у руке неовлаштенима.

Невојни ризици и претње су многобројни и посебно карактеристични за Западни Балкан. Исти се могу посматрати са аспекта историјског наслеђа (етничке напетости, национални и верески екстремизам и сепаратизам), али и регионалних и глобалних утицаја, као што су сиромаштво, доступност енергената, загревање планете, еколошки и економски (корупција) ризици. Све то доводи до присутности асиметричних ризика, који се испољавају као тероризам, организовани криминал и корупција, пролиферација наркотика и масовне миграције становништва.

У стратегијама ЕУ и НАТО и ставовима са самита НАТО, евидентно, кључни изазови безбедности остају: пролиферација оружја за масовно уништавање, тероризам, могући сукоби у региону који граничи са НАТО и Сајбер напад. Такође, као кључни аспекти будућег безбедносног окружења, наводе се: недостатак ресурса, проблеми здравља и климатске промене, вода и енергетски извори. Своје будуће ангажовање, према [2], између осталог, НАТО темељи на наученим лекцијама из Авганистана и Западног Балкана. Са друге стране, чињеница је да се поред проблема у Авганистану и Ираку, недовршених процеса у северној Африци, (Мароко, Тунис, Египат и Либија), у којим се НАТО и ЕУ директно ангажовани, евидентних проблема у Сирији и латентне опасности у вези са Ираном и Северном Корејом, на сцену враћа опасност оружаних сукоба ширих размера.

Табела: ПРЕГЛЕД ОДБРАМБЕНИХ ПАРАМЕТАРА НАТО И СУСЕДНИХ ЗЕМАЉА

Држава	Број становника	Бројно стање оружаних снага	Број војника на број станов	Трошкови одбране (мил \$)	% БДП за одбрану	Издаци по становнику (\$)	Издаци по војнику (\$)	СТРУКТУРА ТРОШКОВА ОДБРАНЕ		
								Персонал % буџета	Оперативни трошкови % буџета	Инвестиције % буџета
Албанија			, %					, , ,		
Белгија			, %					, , ,		
Бугарска			, %					, , ,		
Канада			, %					, , ,		
Хрватска			, %					, , ,		
Чешка			, %					, , ,		
Данска			, %					, , ,		
Естонија			, %					, , ,		
Француска			, %					, , ,		
Немачка			, %					, , ,		
Грчка			, %					, , ,		
Мађарска			, %					, , ,		
Италија			, %					, , ,		
Летонија			, %					, , ,		
Литванија			, %					, , ,		
Луксембург			, %					, , ,		
Холандија			, %					, , ,		
Норвешка			, %					, , ,		
Пољска			, %					, , ,		
Португал			, %					, , ,		
Румунија			, %					, , ,		
Словачка			, %					, , ,		
Словенија			, %					, , ,		
Шпанија			, %					, , ,		
Турска			, %					, , ,		
Велика Британија			, %					, , ,		
САД			, %					, , ,		
Македонија			, %					, , ,		
БиХ			, %					, , ,		
Црна Гора			, %					, , ,		

НАПОМЕНА: Суседне земље приказане су у склопу података о НАТО чланицама (Мађарска, Румунија, Бугарска, Албанија и Хрватска) као и земље суседи које нису чланице НАТО (Македонија, БиХ и Црна Гора)

Руски аналитичари имају своје виђење претњи безбедности и могућности њиховог превазилажења. Тако, у [6] бивши амбасадор Руске Федерације у Републици Србији, његова екселенција Александар Васиљевич Конузин, наводи став политиколога Сергеја Караганова да је Запад „пожурио да прецрта Русију са списка великих држава“ и сматра да у новој констелацији светских односа мора доћи до редефинисања утицаја на глобалну безбедност, без фаворизовања било чијег утицаја и са уважавањем улоге Русије. Поред тога, у [5], при анализи перспективе и пројеката сарадње у Евроазији, аналитичари закључују да кључни безбедносни проблеми у Евроазији настају због намере САД да прошире своју сферу утицаја у том региону, као и да своје интересе у региону, поред САД, имају Кина и Европска унија. Неретко, ти интереси везују се за изворе којима располаже регион.

У складу са наведеним, евидентно свет, у најмањем, мора бити забринут пред временом које долази, у безбедносном смислу посматрано. Стога, у даљој анализи се и даје осврт на издатке за одбрану и неке безбедносне пројекте у одбрани, без обзира што чисто војна питања (изазови и претње) нису једина питања изазова, ризика и претњи безбедности.

3. Издаци за одбрану

Издаци за одбрану (буџет одбране) увек су били један од показатеља односа према питањима безбедности и врло често, поготово у последњих неколико година, једно од кључних ограничења за планирање и реализацију стратегијског менаџмента. Евидентна финансијска криза, која је захватила читав свет, није поштедела ни најмоћније земље свете. Напротив, та криза управо је почела од најмоћнијих.

Трошкови за одбрану могу се посматрати са више аспеката, а уобичајено је да се сагледавају кроз следеће показатеље: (1) удео трошкова одбране у домаћем бруто производу (БДП), (2) укупност трошкова одбране, (3) трошкови одбране у односу на број становника (4) трошкови одбране по војнику и (4) структура трошкова одбране. Показатељи по наведеним елементима, за земље чланице НАТО и суседне земље, дати су у табели – прилогу овог текста.

3.1. Удео трошкова одбране у бруто домаћем производу

Просечан удео трошкова одбране у БДП држава чланица НАТО у 2011. години износио је 1,52 % БДП, док је код европских држава чланица НАТО био 1,40 % БДП. Од држава чланица НАТО највише трошкове одбране су имале Сједињене Америчке Државе (4,80 % БДП), а најмање Луксембург (0,50 % БДП).

Од анализираних карактеристичних држава², највеће издвајање за одбрану из БДП има Грчка од 2,1 % БДП, док најмање има Литванија од 0,8 % БДП.

² Под синтагмом карактеристичне државе у овом тексту, подразумевају се земље са приближном површином и бројем становника као Република Србија.

Просечни трошкови одбране суседних држава су у 2011. години износили 1,29 % БДП. Суседне државе чланице НАТО су у 2011. години просечно за одбрану трошиле 1,34 % БДП, а суседне државе који не припадају том савезу 1,22 % БДП. Највећи удео трошкова одбране у БДП имале су Албанија и Хрватска са 1,50 % БДП, а најмање Мађарска са 1,00 % БДП.

3.2. Укупни трошкови одбране

Када је реч о укупним трошковима одбране у 2011. години, исказаним у америчким доларима (\$), највеће трошкове имају САД са 731.879 милиона \$, Велика Британија са 63.567 милиона \$, Француска са 53.444 милиона \$ и Немачка са 48.140 милиона \$. Најмање трошкове одбране, од анализираних држава имала је Летонија са 289 милиона \$. Од карактеристичних држава највеће трошкове за одбрану имала је Грчка са 6.425 милиона \$.

Кад су у питању суседне државе, најмање трошкове за одбрану имала је Црна Гора са око 52 милиона \$, а највеће Румунија са 2.380 милиона \$.

3.3. Трошкови одбране у односу на број становника

У 2011. години државе чланице НАТО су у просеку по становнику за одбрану утрошиле 503 \$. Државе чланице НАТО у Европи су у просеку по становнику утрошиле 422 \$.

Међу карактеристичним државама чланица НАТО постоје велике разлике у просечним трошковима одбране по становнику. Међу тим државама највеће трошкове по становнику имале су: Данска (807 \$), Грчка (564 \$) и Белгија (513 \$). Најмање трошкове одбране по становнику су имале следеће државе: Бугарска (102 \$), Летонија (131 \$) и Литванија (106 \$).

Просечни трошкови одбране по становнику суседних држава у 2011. години су износили 108 \$. Највеће трошкове одбране по становнику имала је Хрватска (220 \$), а најмање Албанија (62 \$).

3.4. Трошкови одбране по војнику

У 2011. години државе чланице НАТО су у просеку по војнику за одбрану утрошиле 155.507 \$, док су државе чланице НАТО у Европи, у просеку, по војнику утрошиле 131.642 \$. У НАТО највеће трошкове одбране по војнику имале су Сједињене Америчке Државе (512.879 \$) и Канада (394.750 \$), а најмање Албанија (19.700 \$). Међу карактеристичним државама чланица НАТО, највеће трошкове одбране по војнику имала је Данска (251.000 \$), а најмање Бугарска (26.138 \$).

Просечни трошкови одбране по војнику суседних држава у 2011. години су износили 34.421 \$. Највеће трошкове одбране по војнику имале су Мађарска (72.526 \$) и Хрватска (60.625 \$), а најмање Македонија (14.371 \$).

3.5. Структура трошкова одбране

Структура трошкова одбране у свим земљама НАТО и ЕУ посматра се кроз три елемента: (1) издаци за персонал, (2) издаци за оперативне трошкове и (3) издаци за капиталне инвестиције (опремање и инфраструктура). Идеалном пропорцијом наведених елемената сматра се однос 40 %:30 %:30 % од буџета. При томе, сматра се да су сви издаци за персонал већи од 50 % буџета превелики, као и да су издаци за капиталне инвестиције испод 20 % буџета недовољни.

У 2011. години просечна структура трошкова одбране држава чланица НАТО била је: персонални трошкови – 58,9 %; оперативни трошкови – 23,9 % и инвестиције – 17,1 %. Државе чланице НАТО у Европи су имале приближну структуру трошкова као и НАТО у целини.

Од држава чланица НАТО најповољнију структуру трошкова имале су: Велика Британија (персонални трошкови – 35,7 %; оперативни трошкови – 38,3 % и инвестиције – 26,1 %), Сједињене Америчке Државе (персонални трошкови – 41,4 %; оперативни трошкови – 31,0 % и инвестиције – 27,6 %) и Норвешка (персонални трошкови – 43,4%; оперативни трошкови – 35,3 % и инвестиције – 21,2 %).

Међу карактеристичним државама чланицама НАТО, најповољнију структуру трошкова одбране имала је Летонија (персонални трошкови – 51,3 %; оперативни трошкови – 28,6 % и инвестиције – 20,1 %), а најнеповољнију Португал (персонални трошкови – 78,5%; оперативни трошкови – 11,2 % и инвестиције – 10,2 %).

Просечна структура трошкова одбране суседних држава у 2011. години била је: персонални трошкови – 68,2 %; оперативни трошкови – 22,1 % и инвестиције – 9,7 %. Најповољнију структуру трошкова одбране имала је Мађарска (персонални трошкови – 55,2%; оперативни трошкови – 30,6 % и инвестиције – 14,2 %), а најнеповољнију Румунија (персонални трошкови - 80,0 %; оперативни трошкови – 11,1 % и инвестиције – 8,9 %).

4. Безбедносне иницијативе

У заузимању стратешких опредељења за одговор на нове безбедносне изазове, ризике и претње, посматрано у односу на евидентну финансијску кризу, присутне су бројне иницијативе, међу којима се посебно издвајају иницијатива НАТО – паметна одбрана (Smart Defence) и иницијатива ЕУ – удруживање и дељење (Pooling&Sharing).

Шефови држава и влада чланица НАТО су на самиту у Лисабону одржаном 19-20. новембра 2010. године, дефинишући правац деловања овог савеза за наредни десетогодишњи период, усвојили су стратегијски концепт за одбрану и безбедност чланица НАТО, под насловом „Активно ангажовање, модерна одбрана“. Циљ израде и доношења новог стратешког концепта, којим је замењен стратешки концепт из 1999. године, био је да се обезбеди основа за заједничке циљеве, приоритете и ресурсе овог савеза, имајући у виду актуелни и будући међународни политички контекст, као и изазове, ризике и претње безбедности са којима ће бити суочена.

Са аспекта мултинационалног приступа развоју способности, посебно је важно то што је у документу, између осталог, наглашен значај кооперативне безбедности која је

наведена као један од кључних задатака Алијансе у наредном периоду. У том контексту, а сходно садржају новог Стратегијског концепта НАТО, државе чланице би требало да у већој мери сарађују у погледу развоја одбрамбених способности, да сведу на минимум дуплирање и максимално ефикасно троше средства издвојена за одбрану. Такође, нови Стратегијски концепт обезбеђује усмерења за трансформацију НАТО у различитим областима, укључујући и промовисање сарадње у области одбрамбене индустрије (боља НАТО – ЕУ координација у области одбрамбених набавки). У том погледу, НАТО, као организација држава чланица, није у позицији да утиче на регулативу за контролу међународне трговине и извоза држава чланица, међутим, НАТО снажно промовише потребу за интероперабилношћу система одбране и опреме која треба да буде на располагању за НАТО операције, у складу са потребама.

Имајући у виду мултинационални приступ развоју способности, генерални секретар НАТО, Андерс Фог Расмунсен (Anders Fogh Rasmussen) је 4. фебруара 2011. године у свом говору, који је одржао на годишњој Минхенској конференцији о безбедносној политици, представио нови приступ у погледу трошења средстава из буџета за одбрану у временима економске кризе – концепт „паметна одбрана“ (Smart Defence), што је само нови назив за стари концепт који НАТО користи још од 50-тих година 20. века, али који, међутим, није био довољно делотворан до сада.

Истакао је да овај концепт омогућава остваривање већег степена безбедности уз мањи утрошак финансијских ресурса, уколико се уложе заједнички напори и примени флексибилан приступ и на тај начин избегне да финансијска криза постане криза безбедности. У склопу те иницијативе, он се залаже за то да државе удружују и деле способности, поставе праве приоритете и да боље координирају своје активности. Реч је о приступу који треба да омогући Алијанси да, у условима финансијске кризе, обезбеди потребне способности и оствари ниво амбиција утврђен новим Стратегијским концептом.

За разумевање контекста у којем је настао концепт „паметна одбрана“ може да послужи чланак [1] генералног секретара НАТО, који је објављен у часопису *Foreign Affairs* у којем он анализира значај задржавања нивоа постојећих и изградње планираних одбрамбених способности за европске чланице НАТО, али упозорава на тренд све мањег улагања у одбрану. Закључак који изводи јесте да постаје јасно да европске чланице НАТО своју садашњу и будућу улогу у регионалној и глобалној безбедносној архитектури, као и испуњење циљева дефинисаних у Стратегијском концепту НАТО, могу успешно реализовати једино уколико промене приступ у области инвестирања у одбрамбене способности.

При томе, важно је подсетити да су и САД исказале своје незадовољство чињеницом да подносе највећи део терета колективне одбране. Амерички став можда најбоље показује говор министра обране САД, Роберта Гејтса (Robert Gates) који је, у Бриселу, у јуну прошле године, [7] пред крај свог мандата, оштро критиковао чланице НАТО због „недовољног издвајања за одбрану и недостатка политичке воље“.

Историјски посматрано, садржај и сврха концепта „паметна одбрана“ нису нови, а његова примена може пратити уназад чак до времена пре избијања Пелопонеског рата.

Веома илустративан пример из тог доба је Делски савез³, с обзиром да су неке чланице тог савеза давале бродове, а неке трупе, оружје или новац. То би значило да је свака држава доприносила у складу са својим могућностима, а анализирано са савременог аспекта, могао би се извући и закључак да, када су у питању мале земље које не располажу значајним материјалним ресурсима, било да су у питању борбени системи, наоружање и војна опрема или финансијски ресурси, нагласак треба да буде на одговарајућим снагама, односно људским ресурсима.

У савременом добу, Европска унија је развила сличну иницијативу НАТО, познату као „удруживање и дељење“ (Pooling and Sharing), која датира из још 2003. године. Активна и ефикасна ЕУ, која доприноси глобалној безбедности евроатлантског простора, све више се доживљава као јединствен и суштински партнер Савеза. Две организације имају велики број заједничких чланица и због тога се у НАТО све више препознаје важност јачања способности европске одбране. Алијанса је поздравила ступање на снагу Лисабонског уговора који је обезбедио оквир за јачање одбрамбених капацитета ЕУ, као одговора на заједничке безбедносне изазове. Овим напорима значајно доприносе и чланице ЕУ које нису део Савеза.

У НАТО постоји уверење да Савез и ЕУ могу и треба да се допуњавају како би узајамно ојачали своје улоге у подршци међународном миру и безбедности. Сходно томе, и у НАТО и у ЕУ, одлучни су у настојању да допринесу креирању повољнијих околности кроз које ће НАТО у потпуности ојачати стратешке односе са ЕУ, у духу потпуне међусобне отворености, транспарентности и комплементарности, али и уважавања аутономије и институционалног интегритета обе организације. Основна дилема са којом се Европа тренутно суочава своди се на следеће: има више обавеза, а мање средстава за њихову реализацију, такође, алокација постојећих финансијских ресурса је неадекватна.

НАТО ће, такође, настојати да ојача практичну сарадњу са ЕУ у кризним операцијама, путем координираног планирања, узајамне подршке на терену и проширењем политичких консултација, како би избегло дуплирање капацитета.

Међутим, и поред тога што иницијатива ЕУ „удруживање и дељење“, комплементарна са НАТО концептом „паметна одбрана“, постоји већ готово десет година, актуелна финансијска криза условила је интензивирање њене имплементације и све веће фокусирање на практичну примену ових концепата. Питање које се данас поставља у погледу одржавања постојећих и развоја недостајући способности, није „шта“ треба предузети, већ „како“. Одређени компромиси треба да се постигну и када је реч о набавкама, јер у тој области нема довољне координације међу државама.

Данас су Скандинавске и Балтичке државе најбољи примери њене успешне примене и у том смислу, евидентна је потреба да се да се у актуелним околностима поделе најбоља искуства из досадашње праксе.

---

³ Делски савез је савез грчких полиса под водством Атине у V веку п.н.е. Делски савез је формиран 477. п. н. е. као офанзивни и дефанзивни савез против Персије. Пошто је већина полиса била доста сиромашна да даје бродове савезу, плаћали су Атини порез да би се могли изградити бродови. Атина води Делски савез од почетка, а благајна савеза се налазила на острву Делосу. Свака чланица савеза је имала један глас. Допринос сваке чланице одређивао је атински државник Аристид. Неки чланови савеза би дали бродове, неки трупе или оружје или новац. Савет свих полиса чланова савеза одржавао се редовно на Делосу.

Уколико се има у виду савремени финансијски контекст, с обзиром да је извесно да ће и у наредним годинама бити веома ограничена средства за потребе одбране, државе ће бити принуђене да или снизе ниво амбиција - и на тај начин буду изложене већем ризику, или да поделе трошкове са неким коме верују. Стога, концепт „паметне одбране у својој основи, као суштинско питање, има – питање поверења и то је основни разлог зашто се све више, у вези са имплементацијом наведених иницијатива, истиче потреба промене свести (mindset).

Можда је управо из тог разлога он још у почетној фази реализације, а за његов даљи развој је у овом тренутку најзначајније постојање политичке воље и координација између НАТО и ЕУ. Мултинационалне иницијативе, по својој суштини, не имплицирају снижавање нивоа амбиција, што би било најгоре решење, с обзиром да постоје две варијабле: амбиције и могућности, а за обе су кључни сарадња и координација. За сада, иако постоје, планови „паметна одбрана“ и „удруживање и дељење“ још нису укључени у актуелне планове развоја појединих држава, а то још није случај ни у НАТО здруженом планирању.

Ипак, везано за наведени став да је у временима ограничених ресурса за одбрану потребно снизити ниво политичких амбиција, треба рећи и да финансијска криза има и своје, условно речено, добре стране, јер ће, да би се очувао постојећи ниво амбиција, наметнути као неопходну претпоставку већу интеграцију и интензивирање сарадње у области безбедности и одбране. У погледу нивоа амбиција, свакако је неопходан конструктиван политички дијалог о преузимању ризика, при чему би регионални приступ могао да одигра посебно значајну улогу.

Када је реч о промовисању мултинационалног приступа развоју способности, евидентна је чињеница да је генерално изузетно велика фокусираност на ресурсе, а да претходно није учињено довољно на координацији стратегија, те би се решење у погледу заједничког реаговања можда иницијално могло наћи у изради Гранд стратегије са ЕУ. У сваком случају, може се очекивати суочавање са успостављањем нове политичке-војне-економске трансатлантске заједнице.

Иницијативу „паметна одбрана“ предводи Савезничка команда за трансформацију (АСТ) из Норфолка, САД.

Три кључна елемента концепта „паметна одбрана“ су:

1. *приоритизација* – трошење средстава сходно приоритетима, односно најкритичнијим потребама, а такође и сагласно колективном планирању,

2. *специјализација* – неће све државе имати све способности, што је веома осетљиво питање због суверенитета, а специјализација мора да буде усклађена у оквиру процеса планирања у НАТО, и

3. *мултинационална сарадња* – на свим нивоима, а пре свега на регионалном нивоу. Верује се да ће овај концепт добро функционисати у мањим регионалним групама држава, а као потврда таквог става је и чињеница да већ постоје позитивна искуства код следећих регионалних група: В. Британија–Француска, NORDEFSCO, Балтичка група, Јадранска повеља, Weimer група, Вишеградска група. Такође, за ову реализацију ове иницијативе посебно је значајна сарадња између НАТО и ЕУ.

Што се тиче захтева у погледу планирања сходно концепту „паметна одбрана“, они се могу свести на следеће: поверење; државе би требало да буду приближне величине и степена развоја; државе би требало да имају сличну стратегијску културу; индустријске политике треба да буду хармонизоване; државе би требало да транспарентно изражавају своју мотивисаност; низак ниво корупције.

У НАТО влада уверење да уколико ЕУ и европске државе чланице НАТО намеравају да буду озбиљни безбедносни актери, у том случају, упоредо са даљим падом буџета за одбрану, национална безбедност и планирање одбране морају да укључе мултилатералну координацију, заједничке фондове и кооперативни развој војних способности, као и да такав приступ нема алтернативу.

На НАТО самиту у Чикагу у мају 2012. године, након претходних опсежних консултација, донета је коначна одлука и усвојена листа пројеката у оквиру наведене иницијативе. Пројекте су предлагале поједине државе чланице НАТО и оне ће бити њихови носиоци, а државе партнери ће, на њихову иницијативу, бити укључивани по принципу од случаја до случаја. У фази консултација, приоритетни циљ је био да се утврди које групе држава поседују исте способности. Од изузетног је значаја да НАТО и ЕУ раде заједно у оквиру иницијативе „паметна одбрана“, а потребно је избећи контрадикторности са концептом удруживања и дељења војних капацитета (Pooling&Sharing).

Посебно се наглашава важност постојања континуиране политичке воље држава током наредних двадесет година за реализацију иницијативе „паметна одбрана“, као и спремности да се ради заједно са другима, јер без тога неће бити постигнут никакав успех. У том контексту, као негативни примери, из прошлости у примени мултинационалног приступа развоју способности, могу се навести заједнички пројекти развоја вишенаменских авиона Eurofighter и Tornado, који су дуго трајали и били скупи, и тако нешто не би смело да се понови.

Поставља се питање: шта ако неке државе имају способности, а не желе да учествују, односно која је цена несарадње и довођења у ризик будућих операција, с обзиром да је став НАТО да „паметна одбрана“ нема алтернативу, јер се не ради о уштеди средстава, већ о одржавању способности и развоју недостајућих.

Када је реч о специјализацији, евидентно је да ће се јавити потреба да државе редефинишу своје планове и у том погледу, опет се поставља питање политичке воље и поверења.

Ова тема је данас релевантна за све државе, чланице НАТО и партнере, с обзиром да је мултилатерална сарадња веома корисна да би се премостио постојећи јаз између расположивих средстава за одбрану и потребе за способностима. При томе, није толико важно колико државе троше, већ како троше, односно од пресудног значаја је успостављање равнотеже између различитих категорија трошкова – персоналних, оперативних и инвестиционих. Оптималан однос између тих категорија био би: 40:30:30, при чему је мање од 20 % за инвестиције – мало, а више од 50 % за персоналне трошкове – много. Посебна пажња мора бити посвећена утврђивању приоритета.

Многе државе чланице НАТО истичу да су и до сада биле укључене у сличне активности и пре иницирања „паметне одбране“, као и да снажно подржавају

мултинационални приступ развоју способности. Оно на чему оне посебно инсистирају јесте неопходност узајамног поверења које је основа заједничког наступа, као и избегавање дуплирања способности у НАТО и ЕУ, који треба да уједине капацитете, а не да се надмећу. У коначном, много је важније имати расположиве способности, а мање је битно под окриљем које организације, као и да је боље користити их заједно са партнерима, него их имати само за себе.

Ипак, право сваке државе је да самостално одлучује о својим безбедносним аранжманима, да их, сходно својим интересима, историјским искуствима и перцепцијама мења, али, при томе, сноси и одговарајући ризик.

5. Закључна разматрања

Безбедност је несумњиво један од основних услова за успешан развој и просперитет држава и народа. Иако се након хладног рата сматрало да долази период трајног мира, сведоци смо многобројних сукоба широм света, како унутардржавних тако и међународних типа „афричко пролеће“. Са друге стране, свет се све више суочава са ризицима и претњама безбедности које намају чисто војни карактер. У таквим условима, а што је и историјска чињеница, креатори безбедносних иницијатива јесу најмоћније земље света.

Чињеница је да је огроман јаз у економској моћи земаља света, па и у оквиру интеграција какве су НАТО и ЕУ. То повлачи за собом другу чињеницу да земље које не могу да прате процесе стратешког менаџмента безбедности, које намећу најмоћнији, истима се декларативно придружују (прихватају их) и у пракси примењују различито, од земље до земље. Није непознато да и мање моћне земље покушавају да у оквиру свог окружења задејствују одређене процесе паметне одбране, преферирајући способности и капацитете којима располажу. То, само по себи, намеће закључак да иницијативе паметна одбрана (НАТО) и удруживање и дељење (ЕУ), нису у потпуности заживеле, немају јасну пројекцију и планове, али се намећу као решење без алтернативе. Стратешки је некоректно рећи да нешто нема алтернативу, зато је очекивати да ће најмоћнији заузети оштрији курс према наведеним иницијативама, а мање моћни ће се прилагођавати колико могу, што ће за последицу имати њихов статус у оквиру интеграције или партнера.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Anders Fogh Rasmussen, „NATO after Libya - The Atlantic Alliance in Austere Times“, Foreign Affairs, July/August 2011.
- [2] Active Engagement Modern Defence, Strategic Concept, NATO Public Diplomacy Division, Brussels Belgium 2010.[3] European Security Strategy, Council of the European Union, Brussels Belgium, 2009.
- [4] Lisa Aronson and Molly O`Donell, „Smart Defense and thr Future of NATO“, Chicago, Illinois, March 28-30, 2012.
- [5] Перспективи и проекти сотрудничества в Евразии; Сборник статей; Центр Геополитических Исследований, Вильнус 2012.
- [6] Ризик, моћ и заштита; увођење у науку безбедности; ЈП Службени гласник, Београд, 2010.
- [7] Robert Gates, „Defense Secretary Warns NATO of 'Dim' Future“, New York Times, 10. јун 2011.

[8] The European Security and Defence Policy, Diplomatic edition, Federal Foreign Office, Berlin, 2009.

Božidar Forca, Ph. D.
Dragan Tatomir

STRATEGIC MANAGEMENT IN FINANCIAL CRISIS

Summary

Economic or financial crisis which has affected the whole world since the end of the first decade of 21 Century, has affected all countries in the world. Special aspect of this influence is reflection of security in condition of reduced finances. The outputs, when we are talking about the most powerful, are being search in division of responsibility and burden, on one hand, and, joining and division of expenditure, at the other hand. This paper is about research of expenditure for defence in NATO countries and environment, on one hand, and following processes, as are Smart Defence-NATO or joining and dividing (Pooling&Sharing-EU), at the other hand.

Key words: Security, defense budget, Smart Defence, Pooling & Sharing.